

SEMNIFICAȚIA DEPOZITELOR DE BRONZURI DESCOPERITE ÎN DEPRESIUNEA MARAMUREȘ

O categorie de izvoare dintre cele mai complexe, dar în același timp opace o constituie depozitele de bronzuri din perioada târzie a epocii bronzului și a Hallstatt-ului timpuriu. Depresiunea Maramureș* nu face excepție de la fenomenul depunerilor de obiecte metalice, care la un moment dat devine general pentru întreagă Europa. Până în prezent, au fost descoperite în această regiune 45 de depozite și alte 78 piese izolate (cu analogii în depozite), încadrate cronologic în perioada amintită la început. Caracterul depunerilor a fost interpretat în mod diferit: ca fiind depuse din cauza unor tulburări politice (cu scopul de a fi dezgropate ulterior), fie ca rezultat al unor activități meșteșugărești, ca ofrande aduse unor zeități sau în cinstea unor șefi militari.

M. Rusu consideră că depozitele de bronzuri au fost îngropate din cauza unui pericol mare și general, mai ales cele care cântăresc sute de kilograme. Probabil că persoanele care au participat la îngroparea lor tănuită nu au supraviețuit primejdiei pentru a putea transmite informațiile cu privire la locul ascunderii acestor valori, considerabile pentru acea vreme. Pătrunderea unui grup puternic sau a mai multor grupuri succesive de purtători ai ceramicii negre canelate în spațiul intracarpatic este atestată arheologic în Ha timpuriu. Confruntările dintre triburile locale și noii veniți trebuie să fi fost puternice, de vreme ce întreaga regiune este presărată cu depozite ascunse în această perioadă (*Rusu 1972, 53*). Este un punct de vedere care nu trebuie exclus total.

Evoluția culturii materiale în Maramureșul propriu-zis nu este încă pe deplin elucidată, însă cea din bazinul Someșului inferior (Depresiunea Lăpuș, Baia Mare, Satu Mare) vădește o evoluție continuă, fără aporturi din afară. Această evoluție începe cândva în Bronzul mijlociu și culminează cu aspectul primei faze a necropolei tumulare de la Lăpuș. Perioada de apogeu a metalurgiei bronzului din nordul și nord-vestul Transilvaniei coincide cu o perioadă de stabilitate etnică, transformările culturale se datorează în special unei evoluții interne, în cadrul căreia se petrece fenomenul de abandonare a unor forme ceramice și motive decorative și adoptarea altora noi. Nu sunt atestate arheologic frământări care ar fi putut prileji îngroparea depozitelor de bronzuri în etapa finală a epocii bronzului (*Nistor, Vulpe 1974, 16-17; Kacsó 1981b, 378*).

În aceste condiții, depozitele de bronzuri pot fi interpretate ca depuneri votive, ipoteză tot mai mult acceptată. Confirmarea ei necesită observații în teren, care sunt greu de făcut din cauza caracterului întâmplător al majorității descoperirilor.

Semnificația religioasă a majorității depozitelor pare mai plauzibilă pentru a explica evoluția tipologică a pieselor, aproape continuă, în intervalul Bz D - Ha A-B (*Nistor, Vulpe 1974, 16*).

Depozitele alcătuite exclusiv din arme (topoare cu disc și spin, săbii, vârfuri de săgeți) sunt mai degrabă depuneri cu caracter de ofrandă, în cinstea unei victorii sau poate a unei zeități războinice (*Kacsó, Bura 1974, 4*). Pare mai puțin probabilă ascunderea armelor în timpul vremurilor tulburi. La fel de bine putem presupune că depozitele

* Depresiunea Maramureșului face parte din Grupa Nordică a Carpaților Orientali, fiind intercalată între Munții Maramureș la nord, Munții Rodnei și lanțul volcanic al Munților Oaș - Gutâi - Țibleş în sud. Țara Maramureșului reprezintă una dintre cele mai mari depresiuni intercarpatice, cu o suprafață de aproape 10.000 km²; ușor deschisă spre nord-vest, ea se continuă și dincolo de granița de nord a României.

alcătuite exclusiv din brățări (Vadu Izei, Moisei) au fost închinatelor unor zeități feminine, deși acestea nu erau purtate în antichitate doar de femei.

Majoritatea obiectelor sunt nefinisate, lucrate cu economie. Acest fapt este în opoziție cu piesele descoperite în morminte, care sunt finisate și au servit cu siguranță ca arme. Este interesant că în zonele unde mormintele au un inventar bogat, lipsesc depozitele de bronzuri și invers (*Hansen 1992, 372*).

Probabil că pe măsură ce obiceiul depunerilor lua amploare, a fost necesară confecționarea unor piese mai ieftine, valoroase doar prin formă și metalul pe care-l conțineau. Un exemplu grăitor este o piesă din depozitul de la Crăciunești (pl.1,2), adică un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, nefinisat, care are lama goală pe interior. În cazul topoarelor cu lama cavernoasă, fraudă nu putea fi de nici un folos la o acțiune de schimb, deoarece acesta se baza pe greutatea brută a obiectelor (*Nistor, Vulpe 1974, 12*). În vremurile mai vechi, când obiceiul depunerilor era la început, se întâlnesc îngropate piese valoroase. Depozitul de la Săpânța și în general cele de tip Apa, este alcătuit din obiecte bogat ornamentate, bine finisate, fiind considerat ca reprezentând statutul social al unui șef militar (*IstRom. 2001, 360*).

În Hallstatt-ul timpuriu, bunuri subliniind rangul social, sau prestigiul posesorului, au fost spadele depuse în condiții în cea mai mare parte rituale, fiind greu de crezut că în vreme de restriște, armele erau ascunse. Pentru o interpretare sacră a depozitului cu săbii de la Oncești pledează poziția acestora în momentul descoperirii (obiectele în discuție erau așezate orizontal în poziție încrucișată) și numărul lor, dar și săbiile însele - cea cu cupă la mâner decorată are un model simbolic, cealaltă, cu lama lungă, este bogat ornamentată, fiind nepotrivită pentru o armă. Exemplarul de la Oncești este o armă de paradă sau a fost întrebuințată în cadrul unor practici rituale (*Kacsó 1996, 53-54*), (pl.).

Depozitele de bronzuri nu pot fi interpretate ca „înzestrări personale” pentru viața de dincolo, deoarece componența lor se aseamănă foarte puțin cu inventarul mormintelor (*Hansen 1992, 380*). Sub aspect istorico-religios depozitele trebuie desemnate ca depuneri votive sau sacrale. Această formă de sacrificii trebuie deosebită de sacrificările sângeroase de animale făcute în anumite zile festive, într-o formă specială, în timp ce ofrandele puteau și trebuiau depuse pur și simplu cu ocazii deosebite. Depunerile votive din Grecia epocii geometrice și arhaice mărturisesc despre o diversitate a ofrandelor ca și despre relația complicată între donator și primitor, unde donatorul se evidențiază prin maritimie în cadrul sanctuarului. Cu siguranță existau și reguli bine stabilite de depunere (*Hansen 1992, 383*). Probabil existau reguli determinate zonal pentru depunerea de obiecte de uz personal. În spatele acestora trebuie să fi stat canoane și norme pe care grupul ce le respectă, le utilizează nu doar ca expresie a unității lui, ci și ca mijloc pentru delimitarea față de grupurile învecinate (*Hansen 1992, 380*).

Prezența în unele depozite de bronzuri a turtelor din bronz și a obiectelor fragmentare a condus la ipoteza că acestea erau depuse probabil pentru valoarea lor intrinsecă, având o funcție premonetară. Depozitele constituite unilateral sau exclusiv din anumite piese nu conțin deloc sau doar în mică măsură piese în stare fragmentară, în timp ce depozitele cu inventar complex conțin mai ales piese fragmentare. Acestea nu au fost distruse întâmplător. Se bănuiește că fragmentarea intenționată a lamelor de seceri se făcea în sensul obținerii de „mărunțiș” în activitatea de schimb economic. Observația poate avea valoare generală, pentru toate tipurile de bronzuri. Dacă în nordul Europei Centrale secerile par să fi constituit principala formă monetară, în Bazinul Tisei aceeași funcție pare să o fi avut topoarele cu disc și spin (*IstRom. 2001, 363*).

În depozitul de la Crăciunești au fost descoperite două bare de bronz foarte interesante (pl.1). Prima cântărea circa 500 gr., cea de-a doua 430 gr. Pentru a le egala greutatea, s-a atârnat, printr-un orificiu făcut în cea de-a doua bară, o brățară care cântărea 72 gr. Este un caz singular la noi în țară, însă frecvent întâlnit în Europa Centrală (Nistor, Vulpe 1974, 10). O piesă asemănătoare este și cea din depozitul de la Crasna Vișeuului alcătuită din trei părți: o verigă de bronz de care sunt prinse un celt și o bară în formă de sulă (pl.4).

Tot o valoare premonetară se consideră că au avut și brățările din depozite. Probabil fiecare trib își avea o unitate proprie de măsură, iar valoarea de schimb a brățărilor ar fi fost exprimată prin ornamentare. De obicei brățările dintr-un anumit depozit au greutatea apropiată (Nistor, Vulpe 1970, 629). Nu este exclusă însă și funcția lor votivă, de ofrandă depusă în cinstea unei divinități, cu prilejul unor evenimente din viața colectivității sau a unui individ. În depozitul de la Vadu Izei, pe același tip de brățară sunt reprezentate patru tipuri de decor. Poate fi o ofrandă adusă de vreun meșter bronzar din fiecare model pe care îl confecționa.

În ceea ce privește marele depozit descoperit la Bogdan Vodă (pl.), acesta reprezintă o adevărată acumulare de valoare. Poate fi comparat cu „depozitele-turnătorii” din Transilvania: Uioara, Șpălnaca, Aiud etc. În orice caz majoritatea pieselor au fost distruse intenționat, prezentând urme vizibile de lovire. Mărunțirea a început, de regulă, cu vârful obiectului respectiv (celt, seceră, cuțit). Observațiile făcute lasă impresia unui substrat social sau religios al depunerii. Este posibil ca această cantitate imensă de artefacte să fi aparținut unui templu, fiind ascunsă pentru a fi ferită de profanare sau unui depozit-turnătorie (Motzoi - Chicideanu, Iuga 1995, 157).

Un loc aparte în literatura de specialitate referitoare la depozitele de bronzuri îl ocupă studiul lui T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen - Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în care acestea sunt analizate exclusiv din perspectiva raportului cu mediul natural. Locurile unde oamenii preistorici au îngropat obiectele pot avea importanță capitală, deoarece aici ei puteau comunica cu zeitățile. Soroceanu deosebește mai multe categorii de depozite de bronzuri, respectiv pe înălțimi, versanți abrupti, stânci și peșteri, pasuri montane, pe malul apelor sau la izvoarele acestora. În funcție de condițiile de descoperire și morfologia depunerilor s-a absolutizat caracterul sacral al tuturor depozitelor de bronzuri din spațiul carpatic. În sprijinul acestei teze s-a invocat și faptul că unele dintre acestea sunt alcătuite din tipuri de obiecte din două faze care se succed (Soroceanu 1995, 15-21).

Luând în considerare relieful Depresiunii Maramureș, majoritatea depozitelor au fost descoperite pe înălțimi, pe pante greu accesibile sau pe malul apelor.

Din categoria depozitelor îngropate pe pante abrupte fac parte cele de la Vadu Izei (pl.5), Coștiui I (pl.), Rozavlea III (pl.). Altele precum cele de la Crasna Vișeuului, Moisei (pl.), Bogdan Vodă, sunt incluse în categoria depunerilor pe înălțimi greu accesibile, nefavorabile nici chiar pentru o locuire temporară. Depozitul de la Crasna Vișeuului a fost găsit sub o grămadă de plăci de andezit de diferite mărimi, puse cu scopul de a-l proteja. Mircea Eliade, analizând mitologia mai multor popoare, consideră că muntele (în cazul nostru înălțimile pe care au fost depuse depozitele) figurează printre imaginile care exprimă legătura dintre Cer și Pământ; se presupune că el se găsește în Centrul Lumii - „Axis mundi” (Eliade 1992, 36-37). Cu siguranță oamenii preistorici foloseau aceste locuri ca fiind sacre, propice desfășurării unor ritualuri magico-religioase.

O categorie aparte de depozite o constituie cele depuse în imediata apropiere a râurilor sau a izvoarelor acestora. Acestea pot fi interpretate ca jertfe aduse unor zei ai apelor; în orice cosmogonie apa este considerată sacră, element primordial, participant la nașterea lumii. Locul de descoperire a depozitului de la Sighetu Marmăției IV se află în imediata apropiere a punctului de unde izvorăște pârâul Spicul; depozitul Sârbi III a fost găsit pe malul pârâului Valea Popii; depozitul de la Crăciunești s-a aflat pe terasa joasă din stânga Tisei ș.a. Cu siguranță erau cunoscute acțiunile binefăcătoare ale apelor minerale, ale apelor sărate (resurse de care Maramureșul nu duce lipsă). Depozitele de la Coștiui I și II (pl.) se găseau în apropierea unor foste saline.

Locurile alese pentru îngroparea depozitelor, în unele cazuri, s-au perpetuat de-a lungul mai multor generații. La Sarasău (pl.), pe terasa din stânga Tisei au fost găsite trei depozite de bronzuri și un tezaur de aur, la Sârbi au fost găsite de asemenea trei depozite. Este posibil ca zonele amintite să reprezinte centre religioase ale comunităților respective

Dacă considerăm îngroparea depozitelor de bronzuri generată de anumite practici religioase, putem conchide că activitatea metalurgică din regiune a fost foarte intensă, cantitatea de metal utilizată fiind mult mai mare, pentru că, pe lângă numeroasele obiecte depuse, un număr și mai mare a luat calea schimburilor comerciale și a folosinței zilnice.

Acest obicei va dispărea la sfârșitul Hallstatt-ului timpuriu, probabil din cauza epuizării resurselor ușor accesibile exploatate până atunci.

LIVIA OFRIM

Universitatea „1 Decembrie 1918”

Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Eliade 1992	= M. Eliade, <i>Sacral și profanul</i> , București 1992
Hansen 1992	= S. Hansen, <i>Depozite ca ofrandă: o contribuție la interpretarea descoperirilor de depozite din perioada timpurie a UFZ</i> , SCIVA, 43, 4, 1992, 370-385;
IstRom. 2001	= <i>Istoria Românilor</i> , I, București 2001;
Kacsó, Bura 1974	= C. Kacsó, N. Bura, <i>Piese inedite din depozitul de bronzuri de la Sarasău (jud. Maramureș)</i> , ActaMN, 11, 1974, 1-4;
Kacsó, Mitrea 1976	= C. Kacsó, I. Mitrea, <i>Depozitul de bronzuri de la Rozavlea</i> , SCIVA, 27, 4, 1976;
Kacsó 1981b	= C. Kacsó, <i>Descoperiri arheologice din mileniiile II și I î.e.n. în nordul Transilvaniei</i> , Muzeul Național, V, 1981;
Kacsó 1995	= C. Kacsó, <i>Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmăției</i> , Revista Bistriței, 9, 1995, 5-25;
Kacsó 1996	= C. Kacsó, <i>Der Bronzefund von Crasna Vișeuului</i> , în <i>Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und der benachbarten Regionen. Festschrift für A. Mózsics zur 85. Geburtstag</i> , Budapest, 1996, 249-263;
Kacsó 1999b	= C. Kacsó, <i>Das Urnenfelderzeitliche Schwertdepot von Oncești</i> , Arch. Korr., 29, 1, 1999, 47-55;
Motzoi-Chicideanu, Iuga 1995	= I. Motzoi-Chicideanu, G. Iuga, <i>Der Bronzefund von Bogdan Vodă, Kr. Maramureș</i> , în T. Soroceanu (red.), <i>Bronzefunde aus Rumänien</i> , PAS 10, Berlin 1995, 141-158;

- Nistor, Vulpe 1970 = Fr. Nistor, Al. Vulpe, *Depozitul de brățări de la Vadu Izei*, *SCIV*, 1. 4, 1970, 623-629;
- Nistor, Vulpe 1974 = Fr. Nistor, Al. Vulpe, *Depozitul de bronzuri de la Crăciunești (Maramureș)*, *SCIVA*, 25, 1. 1974, 5-18;
- Rusu 1972 = M. Rusu, *Metalurgia bronzului în Transilvania la începutul Hallstattului*, Iași 1972, rezumatul tezei de doctorat;
- Soroceanu 1995 = T. Soroceanu. *Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen - Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderzeits der Karpaten*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin 1995, 15-80;

LA SIGNIFICATION DES DÉPÔTS DE BRONZES DÉCOUVERTS DANS DÉPRESSION DE MARAMUREȘ

RÉSUMÉ

Les dépôts de bronzes découverts dans la Dépression de Maramureș et datés de la période Bz D-Ha A-B comptent parmi les plus nombreux témoins archéologiques de cette région : 45 dépôts et 78 autres pièces isolées.

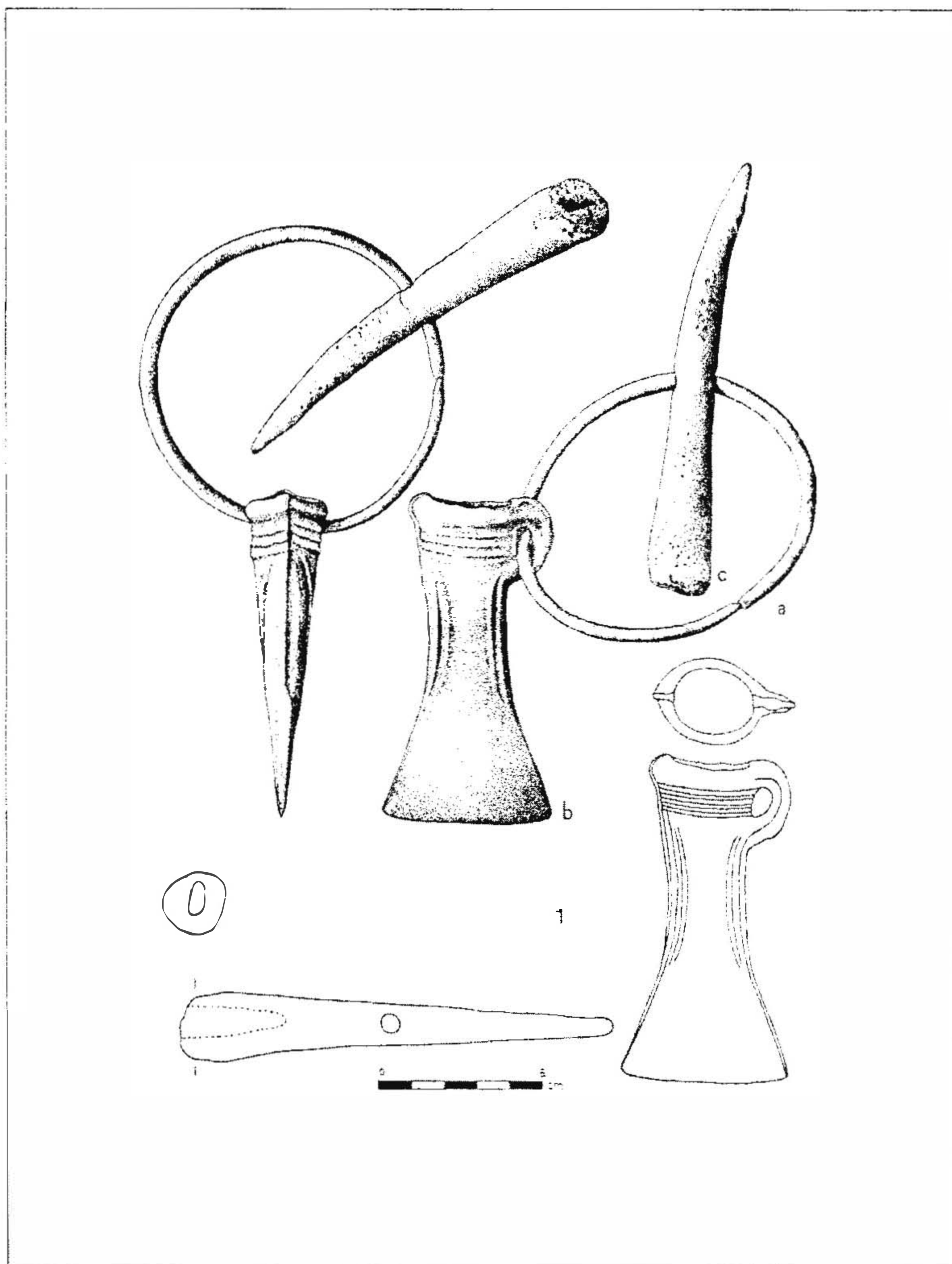
Le caractère de ceux-ci a été interprété de manières différentes: soit ils auraient été cachés à cause de troubles politiques, soit ils seraient le résultat d'activités artisanales, ou encore des offrandes apportées aux dieux ou en l'honneur des chefs militaires.

La plupart des chercheurs acceptent l'idée qu'ils représentent des dépôts votifs, ce qui peut expliquer l'évolution typologique presque continue des pièces pendant l'écart Bz D-Ha A-B.

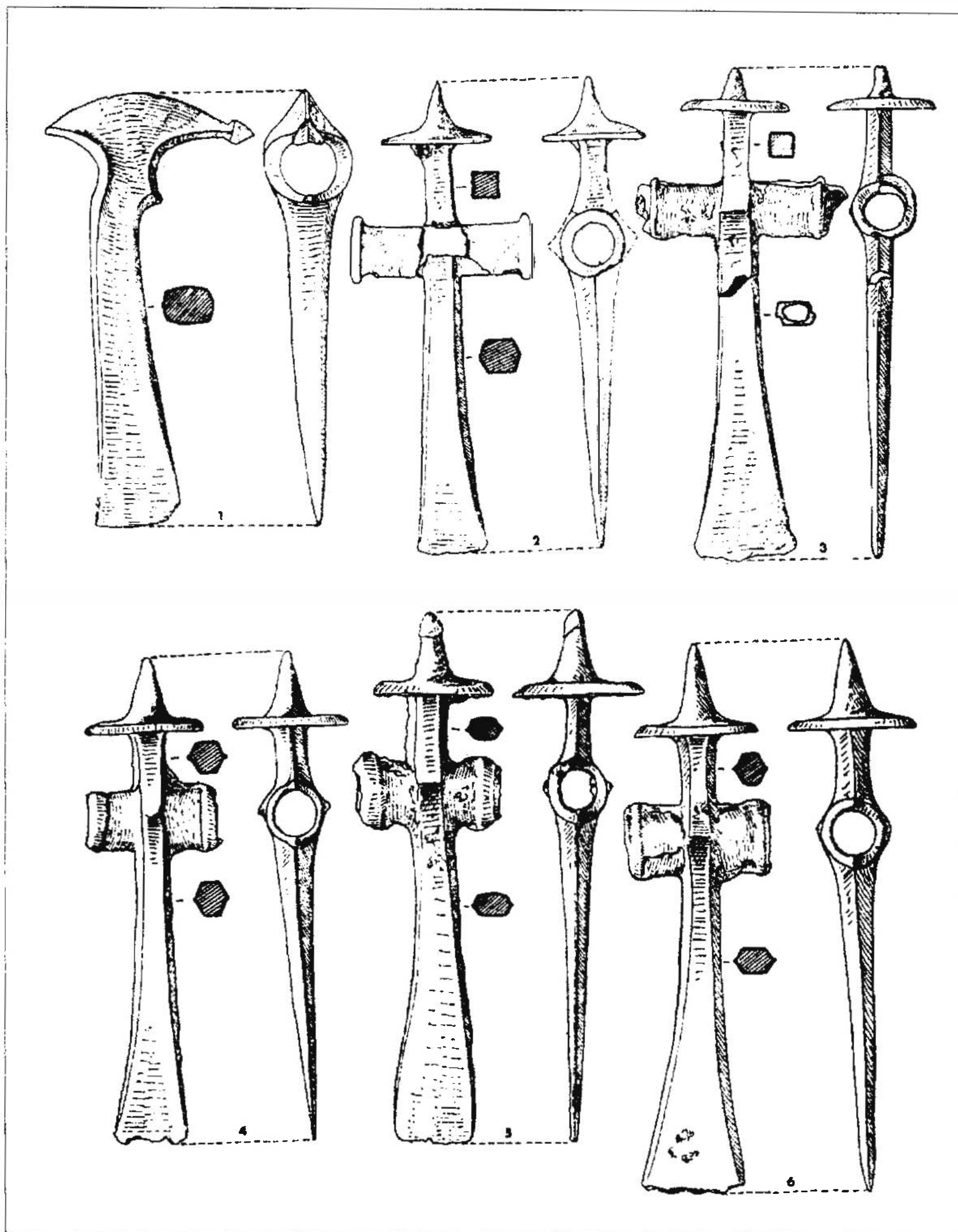
Au début de cet usage, nous avons affaire à l'enterrement des pièces précieuses. Par exemple, le dépôt de Săpânța, et en général ceux de type Apa, formés d'objets bien travaillés et richement décorés, est considéré comme désigner le statut social des chefs militaires. Puis, la majorité d'objets était travaillée avec économie et sans ornementation (dans le dépôt de Crăciunești il existe une pièce vide à l'intérieur).

Une autre explication pour les dépôts de bronzes : ils pourraient avoir une valeur pré monétaire, les pièces étant fragmentées délibérément à cette époque là en menue monnaie.

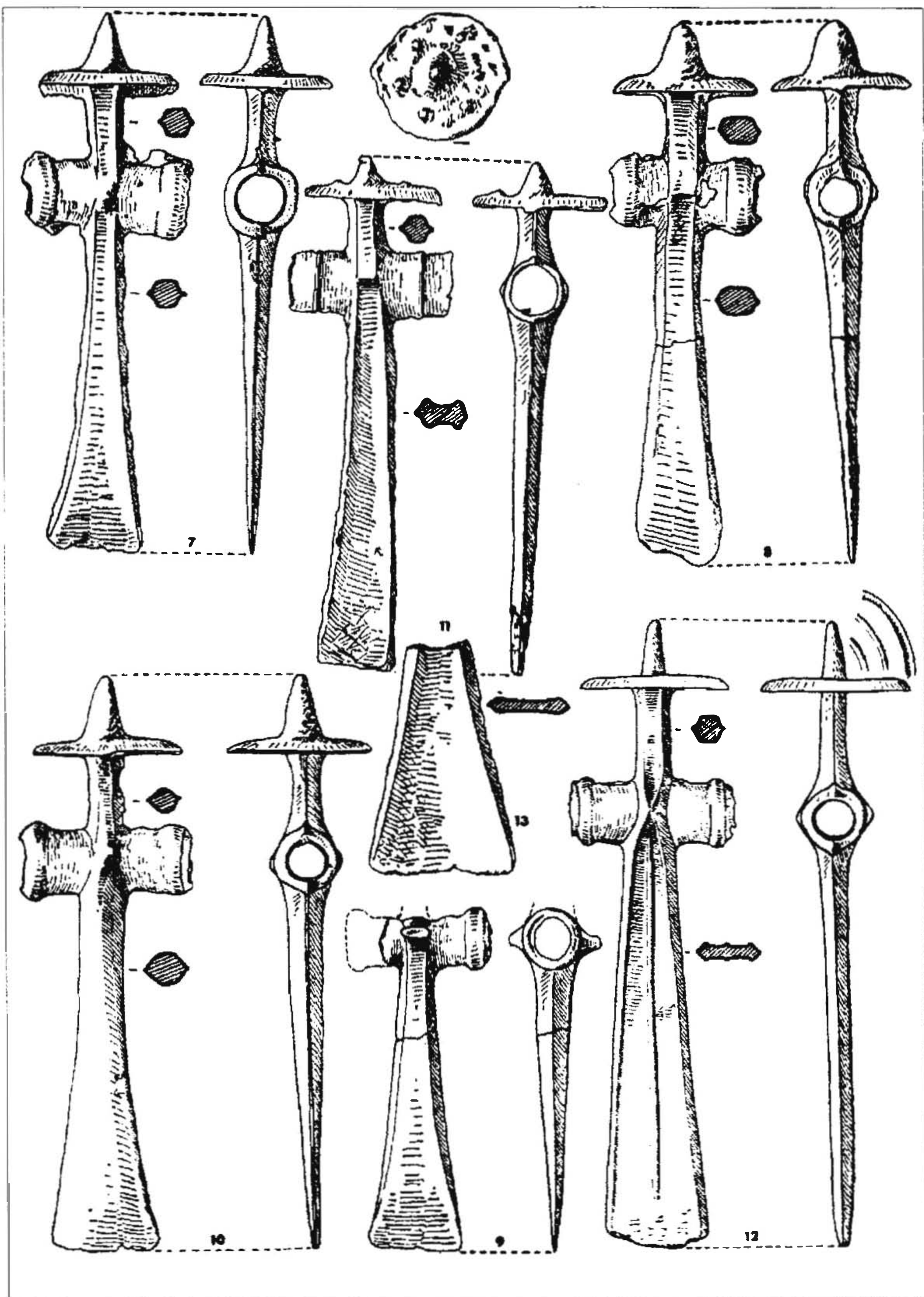
De point de vue des relations des dépôts avec le relief de la Dépression de Maramureș, la plupart de ceux-ci ont été enterrés sur pentes à accès difficile, peu favorables pour l'habitation ou sur les rives des eaux courantes.

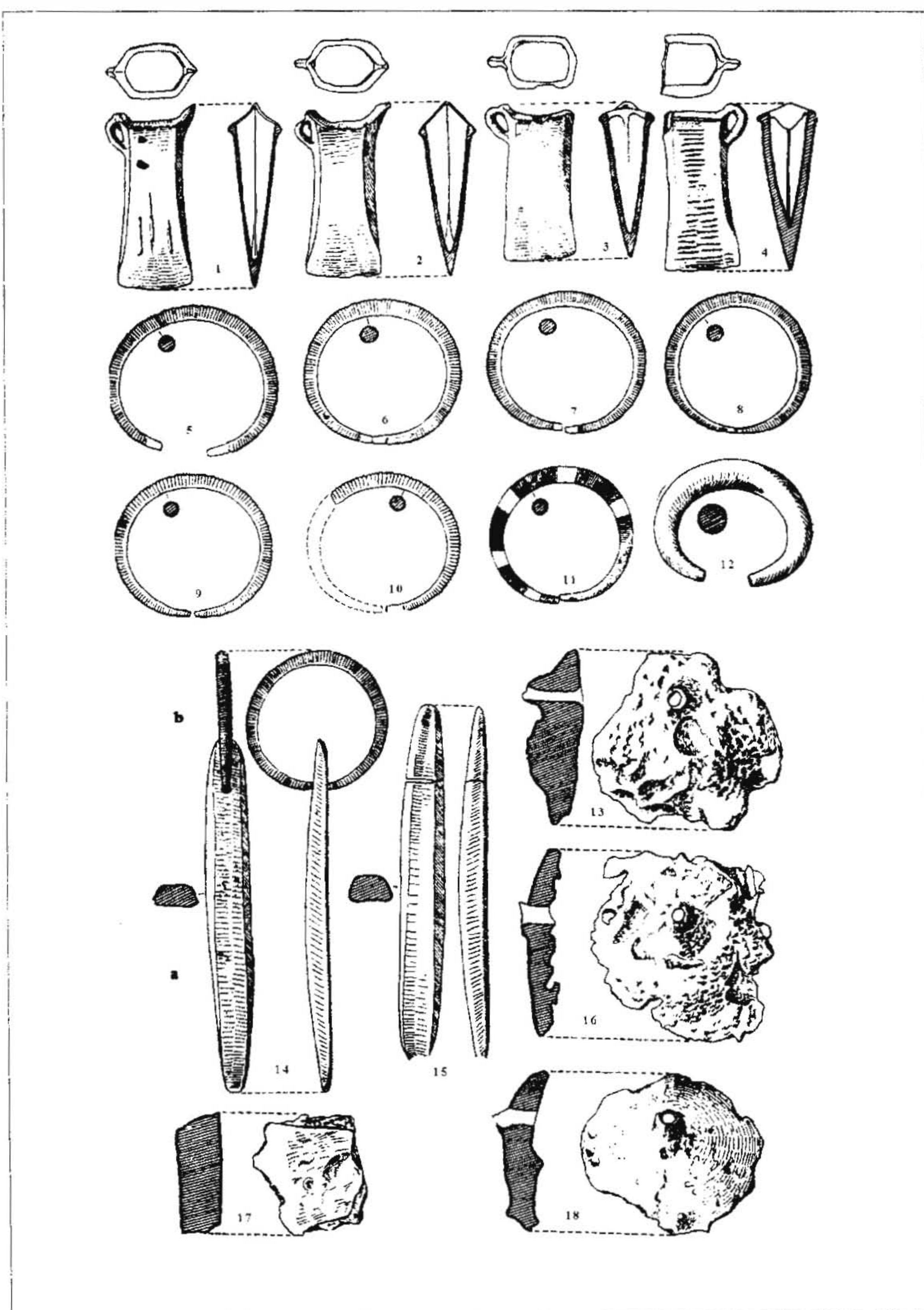
Planşa 1.

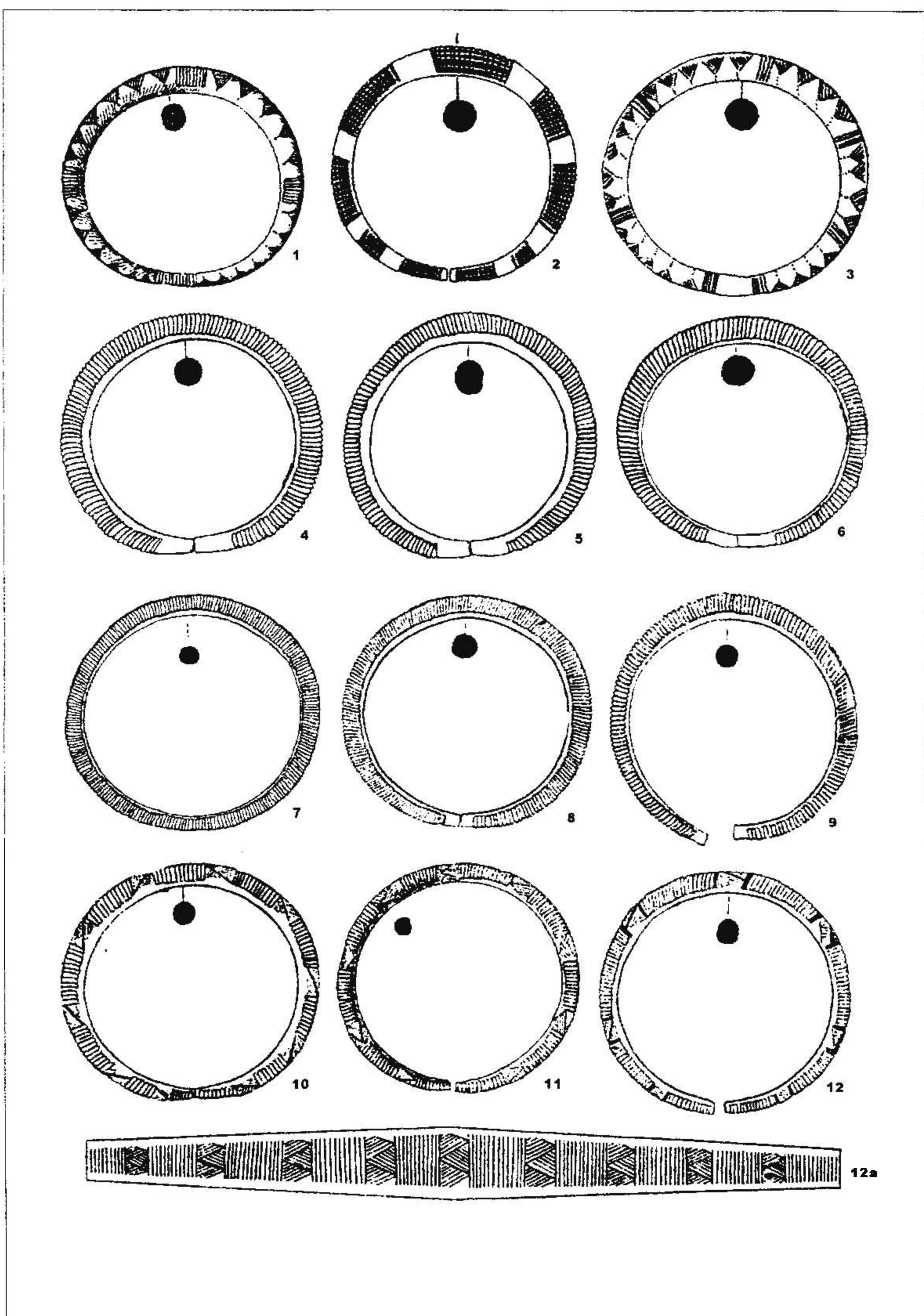
Planșa 2. Depozitul de la Crăciunești (apud Nistor, Vulpe 1974).

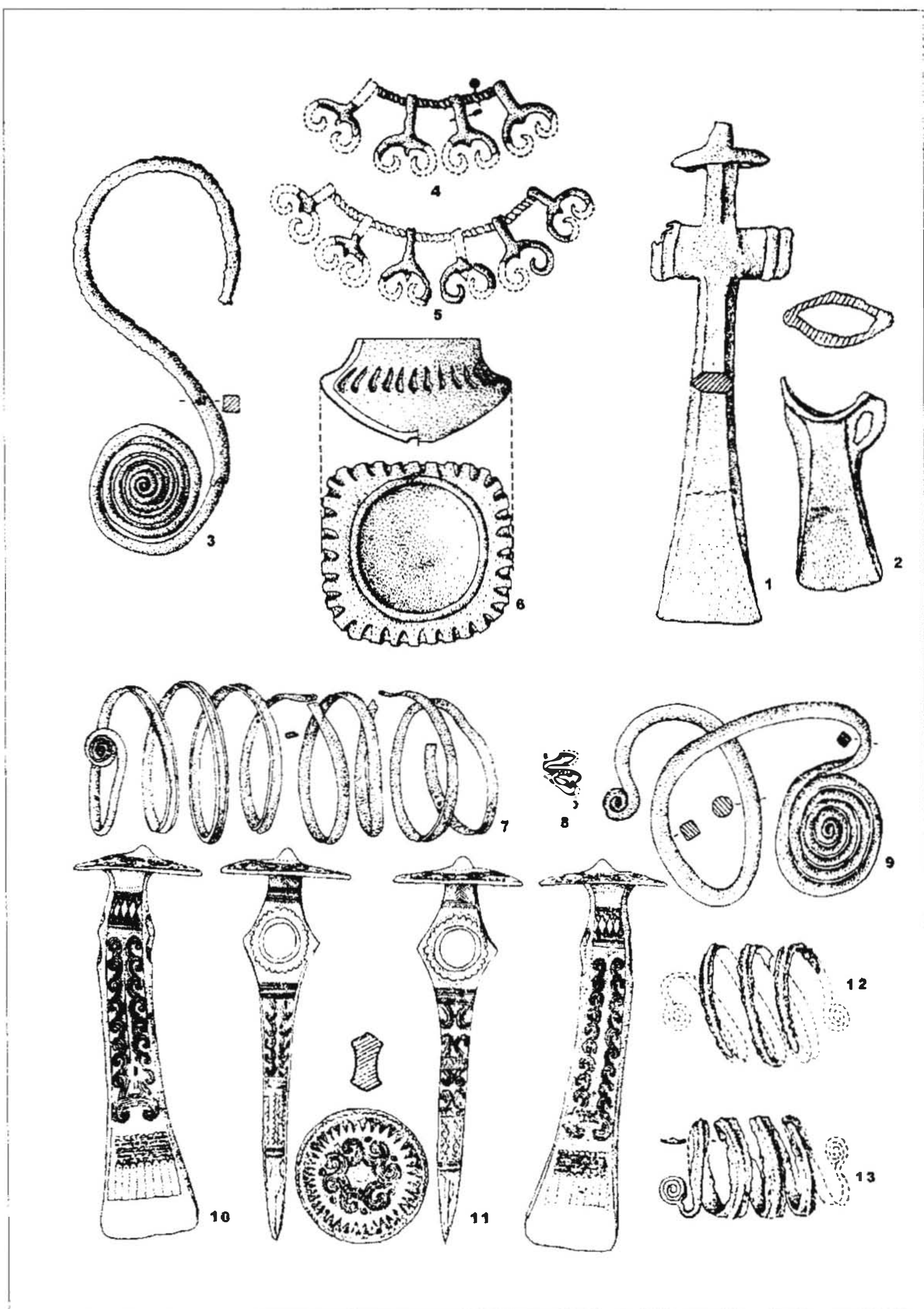
Plăşa 3. Depozitul de la Crăciuneşti (apud Nistor, Vulpe 1974).

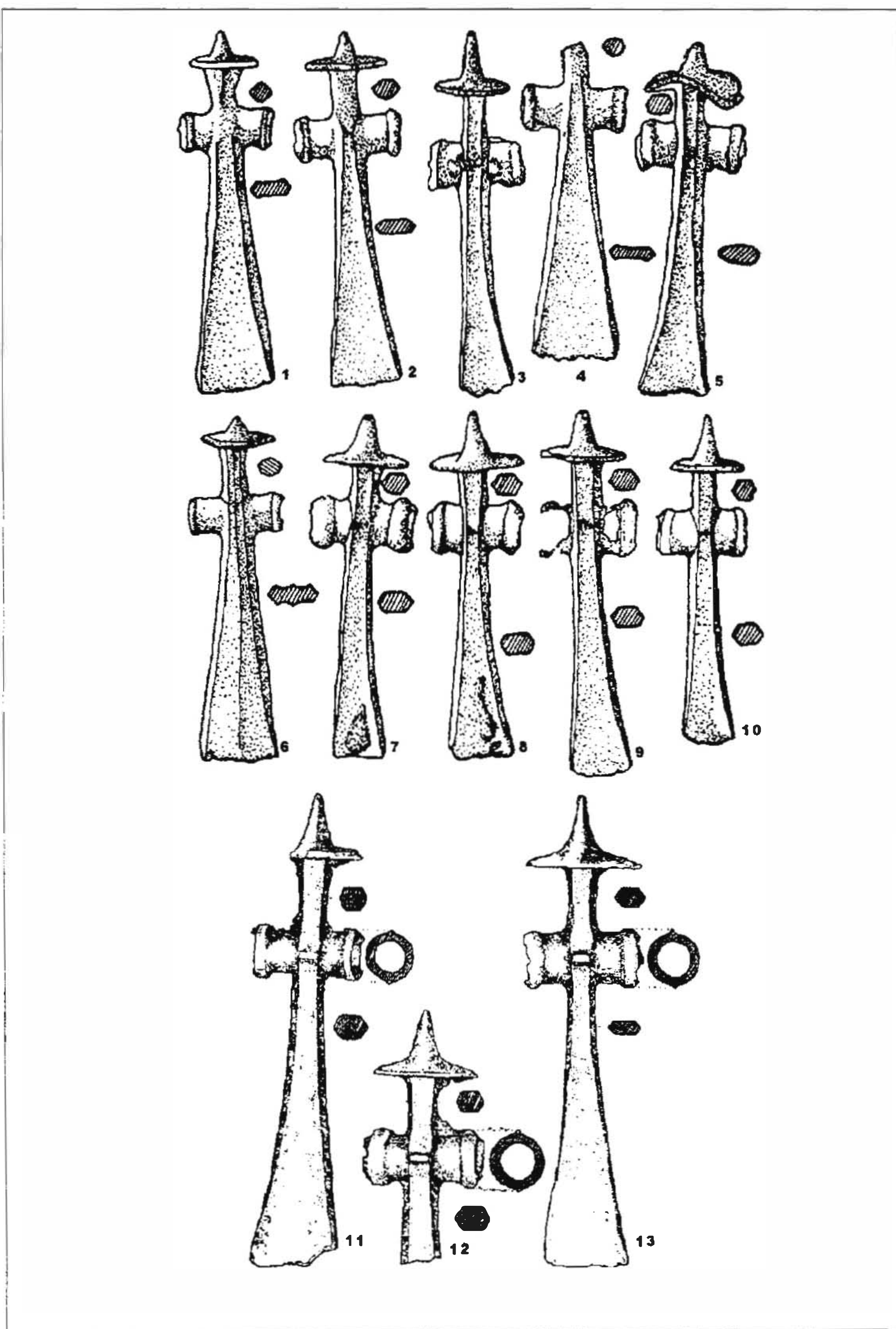
Planșa 4. Depozitul de la Crăciunești (apud Nistor, Vulpe 1974).

Planşa 5. Depozitul de la Vadu Izei (apud Nistor, Vulpe 1970).

Planșa 6. Depozitele de la: 1-2 Săliștea de Sus (apud Nistor, Vulpe 1969) :
3-13 Săpânța (apud Petrescu-Dîmbovița 1977).

Planşa 7. Depozitul de la Sarasău (apud Kacso, Bura 1974).